

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**گذر زمان عطف به ما سبق نمی شود
قدر لحظات زندگی را بدانیم**

تحفه‌ی پیش رو را تقدیم می‌کنم به پدر و مادرم، ستارگان
فروزان زندگی ام، به پاس همه‌ی خوبی‌ها، مهربانی‌ها و
زحماتشان. باشد که ایشان نزد حضرت حق، برای این همه
فداکاری، همچون سایر فرشتگان روی زمین، ماجور باشند.
گشتم و گشتم ثوابی بالاتر از بندگی پدر و مادر نیافتم...

جلد اول | جلد دوم | جلد سوم |
(با آخرین اصلاحات)

به انضمام قانون مسئولیت مدنی

تدوین: محمدمهدی سپیدناصری | مدرس دانشگاه |

دفتر و فروشگاه مرکزی:
تهران، خ انقلاب، خ فلسطین جنوبی، خ محتشم، شماره‌ی ۲۰، طبقه‌ی همکف، واحد ۱
تلفن: ۶۶۴۱۰۵۴۱ (خط ۵) • تلفکس: ۶۶۴۶۸۲۶۳ • گدیستی: ۱۳۱۵۸۴۴۵۴۷
اینستاگرام: ghasedakbooks • تلگرام: @ghasedakbooks • فروشگاه آنلاین: www.ghasedakbooks.ir

قانون مدنی

محمد مهدی سیدناصری (مدرس دانشگاه)

مدیر هنری: حسین نیلچیان

اجرای جلد: فریدون حقیقی

صفحه‌آرایی: کارگاه گرافیک قاصدک

زیر نظر شورای بررسی

لیتوگرافی: گلپا • کد: ۹۹/۹۷۳

چاپ پنجم: ۱۴۰۰ • تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۳۷-۱۲۶-۵

کلیه‌ی حقوق چاپ و نشر انحصاراً برای

موسسه‌ی نشر و تحقیقات ذکر محفوظ است.

چاپ پنجم

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

سرشناسه: سیدناصری، محمد مهدی، ۱۳۷۰-
عنوان قراردادی: ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور: قانون مدنی / محمد مهدی سیدناصری.
مشخصات نشر: تهران: موسسه نشر و تحقیقات ذکر،
مشخصات ظاهری: ۳ ج در یک مجلد (۳۳۶ ص.)،
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۳۷-۱۲۶-۵
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: قانون مدنی -- ایران Civil law -- Iran
رده بندی کنگره: KM493/8
رده بندی دیویی: ۳۴۷/۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۶۲۰۷۴۹۶

فهرست مطالب

تاریخچه‌ی تدوین قانون مدنی.....	۱۳
متن قانون مدنی.....	۳۸
در انتشار و آثار و اجرای قوانین به طور عموم.....	۳۹
جلد اول: در اموال.....	۴۲
کتاب اول: در بیان اموال و مالکیت به طور کلی.....	۴۲
باب اول: در بیان انواع اموال.....	۴۲
فصل اول: در اموال غیرمنقول.....	۴۲
فصل دوم: در اموال منقوله.....	۴۴
فصل سوم: در اموالی که مالک خاص ندارد.....	۴۵
باب دوم: در حقوق مختلفه که برای اشخاص نسبت به اموال است.....	۴۶
فصل اول: در مالکیت.....	۴۷
فصل دوم: در حق انتفاع.....	۴۹
مبحث اول: در عمری و رقبی و سکنی.....	۴۹
مبحث دوم: در وقف.....	۵۲
مبحث سوم: در حق انتفاع از مباحات.....	۵۹
فصل سوم: در حق ارتفاق نسبت به ملک غیر و در احکام و آثار	

۵۹.....	املاک، نسبت به املاک مجاور.....
۵۹.....	مبحث اول: در حق ارتفاق نسبت به ملک غیر.....
۶۳.....	مبحث دوم: در احکام و آثار املاک نسبت به املاک مجاور.....
۶۹.....	مبحث سوم: در حریم املاک.....
۷۰.....	باب اول: در احیای اراضی موات و مباحه.....
۷۱.....	باب دوم: در حیات مباحات.....
۷۴.....	باب سوم: در معادن.....
۷۴.....	باب چهارم: در اشیای پیداشده و حیوانات ضاله.....
۷۴.....	فصل اول: در اشیای پیداشده.....
۷۶.....	فصل دوم: در حیوانات ضاله.....
۷۷.....	باب پنجم: در دفینه.....
۷۸.....	باب ششم: در شکار.....
۷۹.....	باب اول: در عقود و تعهدات به طور کلی.....
۷۹.....	فصل اول: در اقسام عقود و معاملات.....
۸۰.....	فصل دوم: در شرایط اساسی برای صحت معامله.....
۸۰.....	مبحث اول: در قصد طرفین و رضای آن‌ها.....
۸۳.....	مبحث دوم: در اهلیت طرفین.....
۸۴.....	مبحث سوم: در مورد معامله.....
۸۵.....	مبحث چهارم: در جهت معامله.....
۸۵.....	فصل سوم: در اثر معاملات.....
۸۵.....	مبحث اول: در قواعد عمومی.....
۸۷.....	مبحث دوم: در خسارات حاصله از عدم اجرای تعهدات.....
۸۸.....	مبحث سوم: در اثر عقود نسبت به اشخاص ثالث.....
۸۸.....	فصل چهارم: در بیان شرایطی که در ضمن عقد می‌شود.....
۸۸.....	مبحث اول: در اقسام شرط.....
۸۹.....	مبحث دوم: در احکام شرط.....

فصل پنجم: در معاملات که موضوع آن مال غیر است یا معاملات	
فضولی	۹۲
فصل ششم: در سقوط تعهدات	۹۵
مبحث اول: در وفای به عهد	۹۵
مبحث دوم: در اقاله	۹۹
مبحث سوم: در ابرا	۱۰۰
مبحث چهارم: در تبدیل تعهد	۱۰۱
مبحث پنجم: در تهاتر	۱۰۱
مبحث ششم: مالکیت مافی الذمه	۱۰۳
باب دوم: در الزاماتی که بدون قرارداد حاصل می شود	۱۰۳
فصل اول: در کلیات	۱۰۳
فصل دوم: در ضمان قهری	۱۰۴
مبحث اول: در غصب	۱۰۵
مبحث دوم: در اتلاف	۱۰۹
مبحث سوم: در تسبیب	۱۱۰
مبحث چهارم: در استیفا	۱۱۱
باب سوم: در عقود معینه مختلفه	۱۱۱
فصل اول: در بیع	۱۱۱
مبحث اول: در احکام بیع	۱۱۱
مبحث دوم: در طرفین معامله	۱۱۳
مبحث سوم: در مبیع	۱۱۳
مبحث چهارم: در آثار بیع	۱۱۶
فقره اول: در ملکیت مبیع و ثمن	۱۱۷
فقره دوم: در تسلیم	۱۱۷
فقره سوم: در ضمان درک	۱۲۲
فقره چهارم: در ثمن	۱۲۲

۱۲۳	فقره اول: در خیارات
۱۲۴	اول: در خیار مجلس
۱۲۴	دوم: در خیار حیوان
۱۲۴	سوم: در خیار شرط
۱۲۵	چهارم: در خیار تأخیر ثمن
۱۲۶	پنجم: در خیار رؤیت و تخلف وصف
۱۲۷	ششم: در خیار غبن
۱۲۸	هفتم: در خیار عیب
۱۳۲	هشتم: در خیار تدلیس
۱۳۲	نهم: در خیار تبعض صفقه
۱۳۳	دهم: در خیار تخلف شرط
۱۳۳	فقره دوم: در احکام خیارات به طور کلی
۱۳۵	فصل دوم: در بیع شرط
۱۳۷	فصل سوم: در معاوضه
۱۳۷	فصل چهارم: در اجاره
۱۳۸	مبحث اول: در اجاره اشیا
۱۴۶	مبحث دوم: در اجاره حیوانات
۱۴۷	مبحث سوم: در اجاره اشخاص
۱۴۷	فقره اول: در اجاره خدمه و کارگر
۱۴۸	فقره دوم: در اجاره متصدی حمل و نقل
۱۴۸	فصل پنجم: در مزارعه و مساقات
۱۴۸	مبحث اول: در مزارعه
۱۵۳	مبحث دوم: در مساقات
۱۵۴	فصل ششم: در مضاربه
۱۵۷	فصل هفتم: در جعاله
۱۵۹	باب سوم: در عقود معینه مختلفه

فصل هشتم: در شرکت	۱۵۹.....
مبحث اول: در احکام شرکت	۱۵۹.....
مبحث دوم: در تقسیم اموال شرکت	۱۶۲.....
فصل نهم: در ودیعه	۱۶۶.....
مبحث اول: در کلیات	۱۶۶.....
مبحث دوم: در تعهدات امین	۱۶۷.....
مبحث سوم: در تعهدات امانتگذار	۱۷۱.....
فصل دهم: در عاریه	۱۷۱.....
فصل یازدهم: در قرض	۱۷۳.....
فصل دوازدهم: در قمار و گروبندی	۱۷۴.....
فصل سیزدهم: در وکالت	۱۷۵.....
مبحث اول: در کلیات	۱۷۵.....
مبحث دوم: در تعهدات وکیل	۱۷۶.....
مبحث سوم: در تعهدات موکل	۱۷۸.....
مبحث چهارم: در طرق مختلفه انقضای وکالت	۱۷۹.....
فصل چهاردهم: در ضمان عقدی	۱۸۰.....
مبحث اول: در کلیات	۱۸۰.....
مبحث دوم: در اثر ضمان بین ضامن و مضمون له	۱۸۲.....
مبحث سوم: در اثر ضمان بین ضامن و مضمون عنه	۱۸۴.....
مبحث چهارم: در اثر ضمان بین ضامنین	۱۸۶.....
فصل پانزدهم: در حواله	۱۸۷.....
فصل شانزدهم: در کفالت	۱۸۸.....
فصل هجدهم: در رهن	۱۹۵.....
فصل نوزدهم: در هبه	۱۹۹.....
قسمت سوم: در اخذ به شفعه	۲۰۱.....
قسمت چهارم: در وصایا و ارث	۲۰۵.....

۲۰۵	باب اول: در وصایا
۲۰۵	فصل اول: در کلیات
۲۰۷	فصل دوم: در موصی
۲۰۸	فصل سوم: در موصی به
۲۱۰	فصل چهارم: در موصی له
۲۱۰	فصل پنجم: در وصی
۲۱۲	باب دوم: در ارث
۲۱۲	فصل اول: در موجبات ارث و طبقات مختلفه وراث
۲۱۳	فصل دوم: در تحقق ارث
۲۱۴	فصل سوم: در شرایط و جمله از موانع ارث
۲۱۷	فصل چهارم: در حجب
۲۱۹	فصل پنجم: در فرض و صاحبان فرض
۲۲۲	فصل ششم: در سهم الارث طبقات مختلفه وراث
۲۲۲	مبحث اول: در سهم الارث وراث طبقه اولی
۲۲۵	مبحث دوم: در سهم الارث وراث طبقه دوم
۲۲۸	مبحث سوم: در سهم الارث وراث طبقه سوم
۲۳۱	مبحث چهارم: در میراث زوج و زوجه
۲۳۳	کتاب سوم: در مقررات مختلفه
۲۳۵	جلد دوم: در اشخاص
۲۳۵	کتاب اول: در کلیات
۲۴۰	کتاب دوم: در تابعیت
۲۴۸	کتاب سوم: در اسناد سجل احوال
۲۵۰	کتاب چهارم: در اقامتگاه
۲۵۲	کتاب پنجم: در غایب مفقود الاثر
۲۵۸	کتاب ششم: در قرابت
۲۵۹	کتاب هفتم: در نکاح و طلاق

۲۵۹.....	باب اول: در نکاح
۲۵۹.....	فصل اول: در خواستگاری
۲۶۰.....	فصل دوم: قابلیت صحی برای ازدواج
۲۶۱.....	فصل سوم: در موانع نکاح
۲۶۵.....	فصل چهارم: شرایط صحت نکاح
۲۶۶.....	فصل پنجم: وکالت در نکاح
۲۶۷.....	فصل ششم: در نکاح منقطع
۲۶۸.....	فصل هفتم: در مهر
۲۷۲.....	فصل هشتم: در حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر
۲۷۵.....	باب دوم: در انحلال عقد نکاح
۲۷۶.....	فصل اول: در مورد امکان فسخ نکاح
۲۷۹.....	فصل دوم: در طلاق
۲۷۹.....	مبحث اول: در کلیات
۲۸۱.....	مبحث دوم: در اقسام طلاق
۲۸۲.....	مبحث سوم: در عده
۲۸۴.....	کتاب هشتم: در اولاد
۲۸۴.....	باب اول: در نسب
۲۸۶.....	باب دوم: در نگاهداری و تربیت اطفال
۲۸۹.....	باب سوم: در ولایت قهری پدر و جد پدری
۲۹۲.....	کتاب نهم: در خانواده
۲۹۲.....	فصل اول: در الزام به انفاق
۲۹۵.....	کتاب دهم: در حجر و قیمومت
۲۹۵.....	فصل اول: در کلیات
۲۹۷.....	فصل دوم: در موارد نصب و ترتیب آن
	فصل سوم: در اختیارات و وظایف و مسئولیت قیم و حدود آن نظارت مدعی العموم در امور صغار و مجانین و اشخاص

۳۰۲.....	غیررشید
۳۰۵.....	فصل چهارم: در موارد عزل قیم
۳۰۶.....	فصل پنجم: در خروج از تحت قیمومت
۳۰۸.....	جلد سوم: در ادله اثبات دعوی
۳۰۹.....	کتاب اول: در اقرار
۳۰۹.....	باب اول: در شرایط اقرار
۳۱۱.....	باب دوم: در آثار اقرار
۳۱۲.....	کتاب دوم: در اسناد
۳۱۷.....	کتاب سوم: در شهادت
۳۱۷.....	باب اول: در موارد شهادت
۳۲۰.....	باب دوم: در شرایط شهادت
۳۲۱.....	کتاب چهارم: در امارات
۳۲۲.....	کتاب پنجم: در قسم
۳۲۶.....	قانون مسئولیت مدنی

تاریخچه‌ی تدوین قانون مدنی

قانون مدنی ایران جزو نادر قوانین مدنی کشورهای اسلامی است که مستقیماً بر مبنای حقوق اسلامی استوار شده و تنها قانون مدنی است که در آن قواعد فقه امامیه رعایت گردیده است و تدوین‌کنندگان آن از چنان صلاحیتی برخوردار بودند که به خوبی موفق شدند از مبنای مستحکم فقه امامیه در قالب نوین و منطبق با اسلوب پیشرفته تدوین قوانین بهره گیرند و از حقوق پیشرفته فرانسه و دیگر کشورهای اروپایی نیز استفاده کنند و در این تلفیق به شکل قابل تحسینی موفق باشند. (گفته می‌شود که متن قانون مدنی به نظر و تایید مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری، آیت‌الله موسس و مرجع تقلید وقت نیز رسیده است.)

از سال ۱۳۰۷ شمسی تا کنون بیش از ۸۰ سال می‌گذرد و قانون مدنی ایران تاکنون به عنوان یک سند ملی و افتخار آمیز فرهنگ اسلامی ایران و قابل ارائه در محافل حقوقی معرفی شده است. دیوان کشور ایران نیز -مخصوصاً تا پایان دهه بیست و تا حدی تا دهه چهل - که بازماندگان قاضیان دانشمند در تشکیلات آن اکثریت ملموسی داشتند توانست با تفسیرهای مناسب خود

رویه قضایی قابل اعتمادی ارائه کند. بنابراین حفظ و حراست از حرمت و تمامیت این سند با ارزش ملی و اسلامی از تجاوز مدعیان اصلاح‌گری وظیفه همه حقوقدانان متعهد و آگاه و فرهیخته است. بسیاری از ضوابط حقوق مدنی^۱ در حقوق عمومی^۲ نیز مورد استناد است و به طور کلی می‌توان گفت: مبانی حقوقی که در قانون مدنی هر کشور منعکس است در همه رشته‌های حقوقی آن کشور بازتاب دارد و در حقیقت معیارها، ضوابط و احکام حقوق مدنی همانند خون در جزء جزء اندام‌ها و گوشه گوشه نظام حقوقی هر کشوری در جریان است و این وظیفه خطیر بر عهده قانون مدنی است که قلب این بدن به شمار می‌آید.

به همین علت است که در همه کشورها در تدوین قانون مدنی دقت بسیار می‌کنند و برای این منظور از بزرگ‌ترین حقوقدانان که بر مفاهیم و معیارهای حقوقی و ارزش‌های آن جامعه و حتی دیگر نظام‌های حقوقی مسلط باشند کمک می‌گیرند و در بسیاری

۱. حقوق مدنی مهم‌ترین شاخه حقوق خصوصی است که به بررسی و تنظیم روابط افراد جامعه با یکدیگر صرف نظر از عنوان و موقعیت اجتماعی می‌پردازد.

۲. حقوق عمومی قواعد مربوط به سازمان دولت و طرز عمل آن و مقررات مربوط به سازمان‌های دولتی یا روابط بین مردم و دولت را تنظیم می‌کند. روابط دولت و سازمان‌های وابسته به آن و مأمورین آن‌ها با افراد جامعه در قلمرو این شاخه از حقوق می‌گنجند. مهمترین مقررات حقوق عمومی هر کشور در قانون اساسی بیان شده است.

حقوق عمومی به عنوان یکی از دو شاخه مادر حقوق در برابر حقوق خصوصی قرار می‌گیرد که به روابط افراد جامعه با یکدیگر می‌پردازد. حقوق عمومی خود به چند شاخه تقسیم می‌شود که حقوق اساسی، حقوق اداری، حقوق جزا و حقوق بین‌الملل عمومی از مهمترین آن‌هاست.

موارد بالاترین مقام‌های کشور بر پیشرفت کار تدوین قانون مدنی نظارت می‌کنند و گاهی این نظارت مستقیم است. به عنوان مثال «ناپلئون بناپارت»^۱ برای نشان دادن علاقه خود و اهمیت موضوع، در جلسات بحث و مذاکرات حقوقدانانی که مامور در کار تدوین قانون مدنی فرانسه بودند حاضر می‌شد و نتیجه کار هیئت مزبور را از کشورگشایی‌های حکومت خود مهم‌تر و موثرتر می‌دانست و چنین هم بود.

نویسندگان قانون مزبور نیز که از هر حیث واجد صلاحیت برای این امر خطیر بودند نه تنها قانون مزبور را بر اساس مبانی حقوقی (رومی-ژرمنی)^۲ و ارزش‌های جامعه فرانسه بنیان نهادند بلکه از

۱. ناپلئون یکم یا ناپلئون بناپارت: زاده ۱۵ اوت ۱۷۶۹ میلادی - درگذشته ۵ مه ۱۸۲۱ میلادی، به عنوان نخستین امپراتور فرانسه در فاصله سال‌های ۱۸۰۴ تا ۱۸۱۵ میلادی بر این کشور حکومت کرد و نقش بسزایی در تاریخ اروپا ایفا نمود.

ناپلئون در جزیره کرس متولد شد و به عنوان افسر توپخانه تعلیم دید. در وقایع بعد از انقلاب کبیر فرانسه به تدریج رشد کرد و در جنگ‌های مختلف فرماندهی نیروهای فرانسوی را برعهده داشت. در سال ۱۷۹۹، ناپلئون طی کودتای ۱۸ برومر خود را به عنوان کنسول اول منصوب کرد و عملاً قدرتمندترین فرد فرانسه شد تا آن که پنج سال بعد به مقام امپراتوری فرانسه رسید. وی در نخستین دهه سده ۱۹ میلادی ارتش فرانسه را علیه اکثر قدرت‌های اروپایی هدایت کرد و پس از رسته‌ای از پیروزی‌ها موقعیت فرانسه را به عنوان یکی از قدرت‌های غالب قاره اروپا تثبیت کرد. در این دوره حوزه نفوذ فرانسه از طریق اتحاد‌های متعدد با سایر کشورها و انتصاب دوستان و اعضای خانواده ناپلئون به رهبری دیگر کشورهای تصرف شده توسط فرانسه، گسترش یافت.

۲. سیویل لا یا نظام حقوقی رومی-ژرمنی خانواده‌ای از نظام‌های حقوقی است که در درجه اول بر پایه حقوق روم شکل گرفته و مهم‌ترین ویژگی آن نقش عمده قانون و تدوین مجموعه قوانین است که منبع اصلی آن به‌شمار می‌روند، به همین جهت به حقوق مدون و حقوق نوشته نیز شهرت دارد.